ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΑΤΩΒΡΙΑΝΔΟΥ

[Ἡ τραγωδία τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου συγγραφέως]

Ο 1846 ἡ Ἰουλιέττα Ρεκαμιέ, ἡ γερασμένη πειά φίλη του, ἡ ὁποία ἀπὸ καιρὸ ζοῦσε ἀποτραβηγμένη στὸ ἀριστοκρατικὸ μοναστήρι τοῦ «Ἀμπεῖ-ὄ-Μπουά», πῆγε κι' ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι, στὴν ἀριστοκρατικὴ συνοικία τοῦ Πασσύ, γιὰ νὰ κάνη μιὰ ἐγχείρησι καταρράκτου.

Ὁ Σατωβριάνδος, ποὺ ἦταν κι' αὐτὸς γέρος, πήγαινε καὶ τὴν ἔβλεπε κάθε μέρα. Ὡστόσο, στὶς 16 Αὐγούστου, δὲν μπόρεσε νὰ πάη νὰ τὴν δῆ καὶ τὴν ἑπομένη τῆς ἔγραψε :

«Γ' ἄπροοπτα καὶ τὰ δυσάρεστα ἐξακολουθοῦν νὰ μὲ καταδιώκουν καὶ σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἡλικία. Χθές, καθὼς ἔκανα περίπατο μὲ τ' ἁμάξι στὸ «Πεδίον τοῦ Ἄρεως», κι' ἐγὼ δὲν ξέρω πῶς, τ' ἄλογα τρόμαξαν ξαφνικά, πῆραν δρόμο καὶ μὲ κύλησαν κάτω. Εὐτυχῶς δὲν πληγώθηκα σοβαρά. Μόνο ποὺ δὲν θα μπορέσω νὰ σ' ἐπισκεφθῶ οὔτε σήμερα. Ἀντίο ὡς αὔριο, ἂν εἶμαι κάπως καλύτερα καὶ ἂν μπορῶ νὰ σαλέψω λίγο».

Ὁ Σατωβριάνδος εἶχε σπάσει τὸ πόδι του. Μόλις τὸμαθε ἡ Ἰουλιέττα ἀνέβαλε τὴν ἐγχείρησί της κι' ἔτρεξε ἀμέσως νὰ περιποιηθῆ τὸν φίλο της.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὁ Σατωβριάνδος δὲν μποροῦσε πειὰ νὰ περπατήση καλά. Στὴν Ἀμπεῖ πήγαινε μὲ ἁμάξι, ἀπ' ἐκεῖ δὲ οἱ ὑπηρέτες του τὸν μετέφεραν στὸ σαλόνι καὶ τὸν ἔβαζαν σὲ μιὰ πολυθρόνα κινητή, τὴν ὁποίαν κυλοῦσαν κοντὰ στὸ τζάκι. Ἡ κατάστασις αὐτὴ πείραζε τὸν Σατωβριάνδο, τὸν πείραζε ἰδίως στὴ φιλαρέσκειά του.

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1847 πέθανε ἡ γυναῖκα του. Ὁ θάνατος τῆς πιστῆς καὶ ἐνάρετης αὐτῆς γυναίκας λύπησε βαθειὰ τὸν Σατωβριάνδο. Ὅταν τὸμαθε, ἔβαλε τὸ χέρι του στὸ στῆθος καὶ εἶπε στὸν ἀββᾶ Ντεγκερί, ποὺ τοῦ εἶχε ἀναγγείλει τὸ θλιβερὸ γεγονός :

—Αἰσθάνομαι ὅτι στέρεψε πειὰ ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς μου... Εἶμαι βέβαιος πὼς καὶ σὲ μένα δὲν μένουν παρὰ λίγοι ἀκόμα μῆνες ζωῆς...

Ὁ Σατωβριάνδος, γέρος πειά, στερημένος ἀπὸ κάθε χαρά, αἰσθανόταν πιὸ βαθειὰ τὸ βάρος καὶ τὴν πλῆξι τῶν τελευταίων ἡμερῶν ποὺ τοῦμεναν νὰ ζήση. Ἡ ἰδέα τοῦ ἐπικειμένου θανάτου του τὸν συγκινοῦσε μὲ ὅση εἰλικρίνεια δὲν εἶχε ποτὲ ὥς τότε συγκινηθεῖ...

Τώρα πειὰ ὅλη του ἡ σκέψις ἦταν δοσμένη στὴ θρησκεία. Ἡ φιλολογία δὲν τὸν ἐνδιέφερε. Ἡ ψυχή του ἦταν γεμάτη ἀπὸ τὸ ὅραμα τοῦ θανάτου.

—Ὁ δρόμος τῆς ζωῆς μου, ἔλεγε, ὑπῆρξε μακρός. Εἶμαι κουρασμένος. Καμμιὰ χίμαιρα πειὰ δὲν πορεῖ νὰ μὲ παρηγορήση καὶ δὲν εἶμαι παρὰ ἕνας ἀργοπορημένος ὁδοιπόρος, ποὺ ὁδεύει πρὸς τὸ στερνό του κονάκι...

Τὰ γηρατειὰ τὸν εἶχαν κάνει τρομερὰ εὐερέθιστο. Δὲν δεχόταν καμμιὰ ἀντίρρησι σὲ ὅ,τι ἔλεγε, δὲν συζητοῦσε τὶς ἰδέες του μὲ κανένα.

Μιὰ μέρα ὁ περίφημος θεατρικὸς συγγραφεὺς Λαμενναὶ ἐπεχείρησε ν' ἀνοίξη συζήτησι μαζύ του. Ὁ Σατωβριάνδος ὅμως, μὲ μιὰ βίαιη κίνησι, τὸν σταμάτησε καὶ τοῦ εἶπε :

—Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητέ μου φίλε, μὴν ἀνοίγουμε θεολογικὲς συζητήσεις. Πιστεύω στὶς ἀποθήσεις μου καὶ βρίσκω σ' αὐτὲς τὴν παρηγοριά μου.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1847 συνέβη στὴν κ. Ρεκαμιὲ κάτι φοβερό. Εἶχε πεθάνει ὁ Μπαλάνς, πιστὸς καὶ παλιός της θαυμαστὴς καὶ φίλος στενὸς τοῦ Σατωβριάνδου. Ἡ Ρεκαμιὲ μόλις τότε εἶχε ὑποστεῖ ἐγχείρησι στὰ μάτια της γιὰ τὸν καταρράκτη καὶ τὸ κεφάλι της ἦταν δεμένο μὲ πυκνοὺς ἐπιδέσμους. Ὡστόσο, μόλις ἔμαθε τὸν θάνατο τοῦ Μπαλάνς, ἀπέσπασε ἀπὸ τὰ μάτια της τοὺς ἐπιδέσμους καὶ πῆγε νὰ περάση τὴ νύχτα πλάϊ στὸ νεκρὸ τοῦ παληοῦ της θαυμαστοῦ. Αὐτὸ τῆς στοίχισε τὴν ὅρασί της. Ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες τυφλώθηκε ἐντελῶς.

Ὁ Σατωβριάνδος τῆς πρότεινε τότε νὰ τὴν παντρευτῆ, μὰ ἡ Ἰουλιέττα δὲν δέχθηκε τὴν πρότασί του.

—Νὰ παντρευτοῦμε ; τοῦ εἶπε. Γιὰ ποιὸ λόγο ; Στὴν ἡλικία μας ποιὸς μπορεῖ νὰ παρεξηγήση τὴν ἀγάπη ποὺ σοῦ δείχνω ; Ἂν σὲ μελαγχολεῖ ἡ μοναξιά, τότε εὐχαρίστως μπορῶ νὰρθῶ καὶ νὰ κατοικήσω μαζύ σου. Ἂν εἴμαστε πιὸ νέοι, δὲν θὰ δίσταζα, θὰ δεχόμουν μὲ χαρὰ τὸ δικαίωμα νὰ σοῦ ἀφιερώσω τὴ ζωή μου. Εἶνε ἕνα δικαίωμα ποὺ μοῦ τὸδωκαν τὰ χρόνια, τὸ χάσιμο τῶν ματιῶν μου...

Καὶ ἐπρόσθετε ἡ κ. Ρεκαμιέ :

—Μὴν ἀλλάξεις τίποτε σ' ἕνα δεσμὸ τόσο τέλειο, ὅπως ὁ δικός μας...

Τὸν Ἰούλιο τοῦ ἰδίου ἐκείνου χρόνου, τὸ 1847, ἡ κ. Ρεκαμιὲ ἀρρώστησε. Ἡ ἐγχείρησις ποὺ εἶχεν ὑποστεῖ, τὰ βάσανα καὶ ἔπειτα ὁ φοβερὸς καϋμὸς τῶν γηρατειῶν, ὅλες αὐτὲς ἡ τόσο μεγάλες πίκρες, τὴν ἀρρώστησαν. Ἀναγκάστηκε νὰ πάη στὴν ἐξοχή της, μαζὺ μὲ μιὰ ἀνηψιά της, τὴν κ. Λενορμάν. Ὁ Σατωβριάνδος ἔνοιωσε τότε περισσότερο ἀπὸ πρὶν τὴν γεροντικὴ μόνωσι. Νοσταλγοῦσε τὴ γλυκειὰ συντροφιὰ τῆς Ἰουλιέττας, καὶ τῆς ἔγραφε :

«Ἂν ἤξερες πόσο μοῦ στοιχίζει νάμαστε χωρισμένοι ! Ἀλλοίμονο ! Πότε θὰ ξαναϊδωθοῦμε ; Τώρα ποὺ εἶμαστε γέροι, μοῦ βασανίζει ἀδιάκοπα τὸ νοῦ ἡ σκέψις πὼς δεν πρέπει ποτὲ νὰ χωριζόμαστε, γιατί ποτὲ δὲν μποροῦμε νάμαστε σίνουροι ἂν θα ξαναϊδωθοῦμε. Εὐτυχῶς ἡ ὑγεία μου εἶνε καλή, μὰ θὰ εἶνε καλύτερη ἀκομα ὅταν σὲ ἰδῶ. Γύρισε λοιπὸν γρήγορα. Νοιώθω πὼς δὲν πρέπει νὰ ξαναχωριστοῦμε ποτὲ πειά...».

Καὶ πρόσθετε μὲ τόνο σπαραχτικό :

«Ἀντίο, ἀντίο καὶ πάντα ἀντίο. Ἀπ' τὸ ἀντίο αὐτὸ εἶνε καμωμένη ἡ ζωή...».

***

Ἀλήθεια, πόσα ἀντίο δὲν εἶχε πεῖ ὁ Σατωβριάνδος στὴ ζωή του, σὲ πόσες γυναῖκες !... Μὰ ἄλλοτε, ὅταν ἦταν νέος, τὰ «ἀντίο» ποὺ ἔλεγε δὲν τὸν λυποῦσαν καὶ πολύ, γιατί ἔμοιαζαν μὲ καλημερίσματα. Ἄφηνε τὴ μιὰ γυναίκα γιὰ νἄβρη μιὰν ἄλλη. Τώρα πειὰ ὅμως ; Τώρα οἱ ἔρωτες εἶχαν πετάξει καὶ δὲν τοῦ ἀπόμενε παρὰ μόνο ἡ πιστή, ἡ ἀφοσιωμένη, ἀδελφὴ περισσότερο παρὰ φίλη, κ. Ρεκαμιέ.

Ὡστόσο, καὶ γέρος ἀκόμα, ὁ Σατωβριάνδος ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶνε πρὸς τὶς γυναῖκες ἱππότικός. Στὸν νεανικό του φίλο Χίντ ντὲ Νεβίλ ἔγραφε, σχετικὰ μὲ τὶς ἀδελφές του καὶ μὲ τὶς νεαρὲς ἀνηψιές του :

«Καταθέσατε παρακαλῶ στὰ πόδια τῶν νέων μου βασιλισσῶν ὅλες μου τὶς εὐχαριστίες καὶ πῆτε τους νὰ δεχθοῦν τὶς εὐχὲς ἑνὸς γηραιοῦ ποιητοῦ, ποὺ ἀφιέρωσε στὶς γυναῖκες τὴ ζωή του...».

Τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς ζωῆς του ὁ Σατωβριάνδος δεχότανε στὴ μικρὴ του κατοικία τῆς ὁδοῦ Ντὶ Μπὰκ μερικοὺς στενοὺς φίλους του, πέντ' ἕξη, πάντα τοὺς ἴδιους : Τὴν κ. Ρεκαμιέ, τὴν κόμησσα Καφαρέλλι, τὸν Ἀμπέρ, τὸν δοῦκα ντὲ Νοάϊγ, τὸν Λομενί. Τοὺς δεχότανε στὴν κρεββατοκάμαρά του, τὴν ἁπλῆ σὰν κελλὶ μοναστηριοῦ, μὲ τὸ μικρὸ σιδερένιο της κρεββάτι, τὸ τριγυρισμένο ἀπὸ λευκοὺς μπερντέδες, πάνω ἀπὸ τὸ ὁποῖο κρεμόταν ἕνας ἐσταυρωμένος. Ἡ κ. Ρεκαμιὲ μάλιστα δὲν ἄφηνε σχεδὸν πειὰ τὸν Σατωβριάνδο. Τυφλή, δὲν τὸν ἔβλεπε, κι' ἐκεῖνος, κουφός, δὲν τὴν ἄκουγε. Ὁ μεγάλος συγγραφεὺς ὅλο καὶ περισσότερο βυθιζότανε στὸ σκοτάδι, στὸ ὁποῖο ὕστερ' ἀπὸ λίγο, θ' ἀποκοιμιόταν γιὰ πάντα.

Στὶς 2 Ἰουλίου τοῦ 1848 ζήτησε νὰ μεταλάβη καὶ μετάλαβε, ὄχι μόνον μὲ πλήρη συνείδησι, ἀλλὰ καὶ μ' ἕνα βαθὺ αἴσθημα πίστεως καὶ ταπεινοφροσύνης.

Τὴν ἑπομένη ὑπαγόρευσε τὰ ἑξῆς στὸν ἀνηψιό του :

«Δηλώνω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅτι ἀπαρνοῦμαι ὅ,τι τυχὸν ὑπάρχει στὰ ἔργα μου ἀντίθετο πρὸς τὴ Θρησκεία, πρὸς τὴν Ἐκκλησία καὶ πρὸς τὶς ἀρχὲς τῆς ἠθικῆς».

Ὕστερα, ἀφοῦ τοῦ ξαναδιάβασαν ὅσα εἶχε ὑπαγορεύσει, περίμενε γαλήνιος τὸ θάνατο.

Ἡ Ἰουλιέττα Ρεκαμιὲ καθόταν στὸ προσκέφαλο τοῦ ἑτοιμοθανάτου. Κάποτε, μὴ μπορῶντας νὰ βαστάξη τὸν πόνο της, ἔβγαινε ἔξω γιὰ λίγες στιγμές. Ὁ Σατωβριάνδος τὴν κύτταζε ν' ἀπομακρύνεται καὶ δὲν τὴν καλοῦσε. Ἐξακολουθοῦσε νὰ σιωπᾶ, τὸ βλέμμα του ὅμως ἐξέφραζε διαρκῶς τὸ φόβο του μήπως δὲν τὴν ξαναδῆ...

Στὸ θάνατό του, ποὺ ἔγινε στὶς 4 Ἰουλίου, ἦταν κι' ἡ Ρεκαμιέ. Παρίσταντο ἐπίσης ὁ ἀνηψιὸς τοῦ Σατωβριάνδου, ἕνας ἱερεὺς καὶ μιὰ ἀρχινοσοκόμος. Ἡ τελευταῖες ὧρες γιὰ τοὺς δυὸ ἀγατημένους ἦσαν ἐκτάκτως τραγικές. Τυφλή, καθὼς ἦταν ἡ Ρεκαμιέ, ἐπειδὴ ὁ Σατωβριάνδος δὲν μιλοῦσε καθόλου, δὲν ἤξερε ἂν ζοῦσε ἀκόμα ἢ ἂν εἶχε πεθάνει ὁ ἀγατημένος της. Καὶ ἡ ἴδια δὲν μιλοῦσε. Συμμετεῖχε στὴ σιωπή, ποὺ προηγεῖται τῆς αἰώνιας σιωπῆς, ὅπου σὲ λίγο θὰ φτερούγιζε ἡ τρικυμισμένη ψυχὴ τοῦ Σατωβριάνδου.

Δὲν εἶδε, ἡ ἄμοιρη, τὸν Σατωβριάνδο νὰ πεθαίνη. Ἔνοιωσε μόνο τὸν θάνατό του ὅταν σταμάτησαν ἡ ἐπιθανάτιες προσευχὲς τοῦ ἱερέως.

Ἔτσι πέθανε ὁ Σατωβριάνδος, χωρὶς πομπή, χωρὶς ἐπισημότητα, περιστοιχισμένος ἀπὸ τέσσερες - πέντε ἀνθρώπους. Στὸ μικρὸ σιδερένιο κρεββάτι, ὅπου ἀναπαύόταν, δὲν ἀπόμενε πειὰ παρὰ ἡ σιωπὴ καὶ ἡ γαλήνη. Καὶ μαζὺ μ' αὐτές, ἡ μνήμη ἑνὸς μεγάλου ποιητοῦ, ποὺ ἐξακολουθεῖ ὥς σήμερα ἀκόμα νὰ θέλγη καὶ ν' ἀνησυχῆ τὶς ψυχές μας μὲ τὴν παράξενη γοητεία του.

γίνω, ἡ δυστυχισμένη !... ξεφώνισε. Ναί, ἀγαπημένε μου, δὲν μπορῶ νὰ ζήσω χωρὶς ἐσένα. Καλύτερα νὰ πεθάνουμε μαζύ...

—Αὐτὸ κι' ἐγὼ ποθῶ, ἀποκρίθηκε ὁ Τριστάνος. Μὰ πῶς θὰ γίνη αὐτό ;

—"Αν ἦταν νὰ πεθαίνουν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λύπη, θἄμουν κιόλας πεθαμένη ! φώναξε ἡ Ἰζόλδη.

Ἔπεσε ὕστερα σὲ βαθειὰ συλλογὴ κι' ἄξαφνα τὸ πρόσωπό της φωτίστηκε ἀπὸ ἄμετρη χαρά. Ἀγκάλιασε τὸν Τριστάνο ποὺ ξεψυχοῦσε, κόλλησε τὰ χείλη της στὸ στόμα του κι' ἐκράτησε τὴν ἀναπνοή της, ὅσπου ἡ καρδιά της ἔπαψε νὰ χτυπάη. Ἔτσι ἀγκαλιασμένοι, στόμα μὲ στόμα, ξεψύχησαν μαζύ, ἀπὸ ἄμετρη λύπη καὶ ἄμετρη ἡδονή, ὁ Τριστάνος κι' ἡ Ἰζόλδη.

***

Μὰ πέθαναν στ' ἀλήθεια ; Ὁ θρύλος τους ζῆ σ' ὅλο τὸν κόσμο, συμβολίζοντας τὸν αἰώνιο ἔρωτα. Ἡ ποίησι τοὺς ἀποθανάτισε καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ Βάγνερ ἀποθέωσε τὸν καϋμό τους καὶ τὴν ἀγάπη τους !

ΝΙΚΟΛΑ ΣΕΓΚΥΡ